

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA

**PODSTATA A ÚLOHY BANKY, JEJ VZŤAHY S
EKONOMICKÝM PROSTREDÍM**

Ing. Dušan Preisinger

Inštitút menových a finančných štúdií
Bratislava 1996

Podstata a úlohy banky, jej vzťahy s ekonomickým prostredím

Proces komplexnej transformácie ekonomiky, ktorý u nás už niekoľko rokov prebieha, je sprevádzaný okrem iného veľmi výraznými zmenami vo finančnom systéme. Rozvoj peňažného a kapitálového trhu sa premietol do zásadných zmien v postavení komerčného bankovníctva. Vytvorenie dvojstupňového bankového systému, ktorým sa oddelila emisná činnosť od štandardných komerčných bankových aktivít, bolo základným predpokladom pre budovanie súčasnej sústavy komerčných bánk. Uplatnením najmä extenzívnych prvkov rozvoja sa postupne vytvorila taká štruktúra bankových subjektov, ktorá umožňuje komplexnejšie plniť požiadavky svojej klientely.

K 31.10.1995 bolo vydaných 33 bankových licencií, z toho 28 bankových subjektov realizuje bankovú činnosť. Sieť bankových prevádzkových miest tvorí 1132 organizačných jednotiek, ktoré zabezpečujú základné bankové operácie a realizujú hotovostný a bezhotovostný platobný styk. Okrem dvoch štátnych peňažných ústavov, ktoré vykonávajú špecializovanú bankovú činnosť (Slovenská záručná banka - poskytovanie bankových záruk a finančných príspevkov pri úverovaní podnikateľských aktivít a Konsolidačná banka - správa úverov na TOZ) a dvoch stavebných sporiteľní, majú ostatné bankové subjekty univerzálny charakter.

V rámci tejto univerzálnej činnosti však niektoré banky intenzívnejšie orientujú svoju činnosť vo vzťahu k vybranej skupine klientov, ktorých finančné toky majú niektoré špecifiká (poľnohospodárske subjekty, komunálna sféra, začínajúci malí a strední podnikatelia, subjekty podnikajúce v rámci privatizačného procesu atď.).

Výrazne sa rozšírilo a spestrilo portfólio bankových služieb a produktov štandardne poskytovaných bankovými sektormi vo vyspelých ekonomikách. V službách "servisného" charakteru ide o rozvoj zmenárenských, pokladničných, sejfových a depozitných služieb. V oblasti platobného styku ide o rast podielu devízových operácií, operácií prostredníctvom rôznych druhov platobných kariet, rozvíja sa home-banking, operácie so šekmi atď. Banky ďalej zabezpečujú finančné operácie v rámci factoringu, forfaitingu a leasingu. V rámci investičného bankovníctva rozvíjajú svoje aktivity na kapitálovom trhu - emisie cenných papierov na účet klienta, kótovanie cenných papierov na burze, obchody s derivátmi, správa cenných papierov atď. Medzi ďalšie služby patrí finančné a investičné poradenstvo, daňové poradenstvo, sprostredkovanie obchodných kontaktov, hodnotenie investičných zámerov a pod.

Napriek tomu, že spektrum služieb a portfólio aktívnych a pasívnych operácií bánk sa rozširuje, stále dominantné postavenie majú na jednej strane úvery a na strane

druhej vklady. Rast bankového sektora sa v konečnom dôsledku prejavuje v raste bilančnej hodnoty, pričom jej štruktúra vyjadruje štruktúru klientov

v mil Sk

obdobie	bilančná hodnota	úvery*	vklady
30.06.1993	416.726	240.878	200.542
31.12.1993	446.833	2541.750	231.559
30.06.1994	452.547	245.985	227.981
31.12.1994	505.329	252.075	264.251
30.09.1995	554.765	267.716	282.312

*bez debetných zostatkov bežných účtov

v %

obdobie	úvery / bilančná hodnota	vklady / bilančná hodnota
30.06.1993	57,8	48,1
31.12.1993	56,3	51,8
30.06.1994	54,4	50,4
31.12.1994	49,9	52,3
30.09.1995	48,3	50,9

Špecifické postavenie komerčnej banky ako podnikateľského subjektu je v rozdielnosti požiadaviek zo strany rozhodujúcej klientely. Na jednej strane veritelia, ktorí ukladajú dočasne voľné finančné prostriedky, požadujú ich maximálne zhodnotenie vo forme úrokového výnosu, minimálnizáciu rizika pri aktívnych obchodoch banky a preferovaním krátkodobých vkladov eliminujú riziko času. Na druhej strane dlžníci (z toho najmä úveroví dlžníci) prichádzajú do banky s požiadavkami, ktoré sú v antagonistickom vzťahu k veriteľom. Požadujú od nej lacné zdroje na čo najdlhšie obdobie s cieľom minimálne zaťažiť svoje finančné toky v priebehu roka. Navyše sa snažia preniesť výraznú mieru rizika na banku.

Z agregovaných ukazovateľov za bankový sektor vyplýva, že 82 % zdrojov bánk predstavujú cudzie zdroje. Tieto zdroje banky umiestňujú na peňažnom a kapitálovom trhu vo forme výnosových aktív. V súčasnosti v rôznej forme požičané finančné prostriedky predstavujú 90 % aktív komerčných bánk. Banka teda pri realizácii svojej podnikateľskej činnosti cez riadenie aktív a pasív sprostredkováva vzťah medzi dlžníkmi a veriteľmi. Pritom rieši dva základné, vzájomne prepojené okruhy problémov:

1. Likvidita - to znamená, že musí vytvoriť taký súlad medzi zdrojmi (najmä cudzími) a aktívnymi operáciami, aby bola schopná v každom okamihu plniť svoje záväzky voči veriteľom - vkladateľom.
2. Rentabilita - aby cena zdrojov a cena aktívnych obchodov pri zohľadnení prevádzkových nákladov a tlaku konkurenčného prostredia umožňovala dosiahnuť výnosovosť, ktorá zabezpečí rozšírenú reprodukciu vnútorných zdrojov a tým rast kapitálovej vybavenosti a súčasne bude akceptovateľná akcionármi.

Cieľom tohto príspevku nie je vyčerpávajúco prezentovať všetky aktivity komerčných bánk a ich služby klientom. Na základe doteraz uvedeného by sme chceli venovať pozornosť dvom v súčasnosti rozhodujúcim problémom, s ktorými sa podnikateľská sféra stretáva pri komunikácii s komerčnou bankou s cieľom stručne vysvetliť základné ekonomické vzťahy, ktoré ich ovplyvňujú. Ide o:

- Dopyt podnikateľskej sféry po bankových úveroch a mieru schopnosti bankovej sféry tento dopyt pokryť.
- Cenu úverov, ktorá v rozhodujúcej miere ovplyvňuje podnikové finančné toky, do ktorých úvery vstupujú.

Všeobecné trendy v úverovej politike komerčných bánk v SR sú určované skutočnosťou, do akej miery úvery ovplyvňujú likviditu bánk. To znamená, či neštandardne vysoké nesplácanie úverov neohrozí schopnosť banky plniť záväzky voči svojim veriteľom. V takom prípade banka nahrádza rizikové úverové obchody menej rizikovými aktivitami. Aj vo vyspelých ekonomikách sú úverové, resp. úverom podobné obchody (zmenky, podnikové a komunálne obligácie) zaradené do skupiny najrizikovejších finančných operácií. Potvrďuje to skutočnosť, že medzinárodne stanovená riziková váha úverov má maximálnu hodnotu "1". Ide však o riziko, ktoré je akceptované pri vzniku úverového obchodu. Reálne riziko je určené skutočným splácaním úveru. Hraničná situácia nastáva, ak finančná situácia úverového dlžníka a dlhodobé nesplácanie záväzkov voči banke znamená, že úver sa stáva pre banku stratovým. Pokiaľ podiel týchto úverov nedosahuje hodnotu 2 % bilančnej hodnoty aktív, ide o štandardnú úroveň úverového rizika, ktorú banky dokážu ekonomicky uniesť bez výrazných zmien v ich úverovej politike.

Všeobecne vysoká miera úverového rizika, ktorá je spoločným problémom komerčného bankovníctva vo všetkých krajinách, v ktorých prebieha transformácia ekonomiky, priamo ovplyvňuje úverovú politiku našich komerčných bánk do menej rizikových, príp. bezrizikových obchodov, ktorými kompenzujú úverové straty.

Okrem poklesu podielu úverov na bilančnej hodnote bánk to potvrdzujú aj nasledovné údaje:

v mil Sk	30.6.1993	30.6.1995	index 95/93 v %
bilančná hodnota	416.726	529.603	127,1
úvery	240.878	262.493	109,0
cenné papiere	28.727	73.206	254,8
medzibankové aktíva	101.484	118.032	116,3

Dvojročný prírastok bankových aktív bol teda v rozhodujúcej miere umiestňovaný na trhu menej rizikových finančných operácií. Podnikateľskou sférou deklarovaný nedostatok úverových zdrojov, resp. obmedzenie úverových aktivít je teda v rozhodujúcej miere dôsledkom návratnosti úverov. V bankách sa táto skutočnosť premieta v troch základných formách:

- a) splácaním úverov sa nevytvárajú v banke zdroje na reprodukciu úverového portfólia,
- b) zabezpečenie likvidity, ktoré je jednou z rozhodujúcich požiadaviek kladených na banku ju núti vytvárať zdroje na krytie úverových strát. Tieto zdroje majú nielen zníženú rentabilitu, ale sú zablokované voči úverovým aktívam. Majú obmedzené uplatnenie len vo forme bezrizikových aktívnych obchodov banky,
- c) klesá rentabilita komerčnej banky a úverové straty pohlcujú čistú úrokovú maržu (to si vysvetlíme neskôr v súvislosti s cenou úverov).

Okrem objemu úverov, ktoré je banková sféra schopná poskytnúť, je pre podnikateľskú sféru dôležité, do akej miery dokáže splniť ich požiadavky z hľadiska druhu úverov. V tejto súvislosti registrujeme dve základné zmeny v štruktúre úverov. Prvou je, že rastie podiel krátkodobých úverov, čo potvrdzujú nasledovné údaje:

v mil Sk	30.6.1993	30.6.1995	index 95/93 v %
krátkodobé	92.780	102.942	11,0
strednodobé	48.875	47.235	96,6
dlhodobé	104.760	115.044	109,8

Táto tendencia je výraznejšie dokumentovaná najmä v roku 1995, keď za obdobie I - X/95 vzrástol objem úverov o 24.102 mil Sk, čo predstavuje index rastu 109,4 %. Na tomto raste sa však podieľajú krátkodobé úvery hodnotou 17.571 mil Sk,

čo je 72,9 % prírastku, strednodobé hodnotou 3.933 mil Sk (16,3 %) a dlhodobé 2.598 mil Sk (10,8 %).

Jednou z rozhodujúcich príčin tohto vývoja je, že komerčné banky zodpovednejšie rešpektujú nevyhnutnosť časového nesúladu medzi zdrojmi, ktoré majú k dispozícii a úvermi, ktoré z nich poskytujú. V minulosti vytvorený nesúlad núti banky prírastok nových zdrojov využiť na postupné dosiahnutie štandardného vzťahu.

v mil Sk	30.6.'93	31.12.'93	30.6.'94	31.12.'94	30.6.'95
krátkodobé pasíva - krátkodobé aktíva	61.826	77.881	63.444	53.310	45.630
<u>krátkodobé aktíva</u> krátkodobé pasíva	67,73	61,85	69,93	75,46	81,03

Uvedené hodnoty vyjadrujú, koľko krátkodobých zdrojov bolo použitých na stredno a dlhodobé úvery. Časť krátkodobých zdrojov sa môže použiť na úvery s dlhším časovým horizontom, pretože sa predpokladá ich dlhodobá reprodukcia. Avšak rozdiely sú neštandardne vysoké a znižujú likviditu banky. Znamená to, že splácanie úverov časovo zaostáva za splatnosťou záväzkov. Tento nesúlad sa výrazne znásobuje tým, že takto poskytnuté časovo nepriaznivé úvery sú navyše často prolongované. Je teda zrejmé, že banka môže poskytnúť len také úvery, aké má zdroje. Opäť podnikateľskou sférou deklarovaný nedostatok dlhodobých úverov má ekonomickú väzbu na časovú štruktúru najmä vkladov. Postupné vyrovnanie tohto vzťahu, ktoré banky najmä za posledných 18 mesiacov dosiahli, vytvára reálny predpoklad, aby ďalší prírastok termínovaných vkladov s dlhším časovým horizontom bol zdrojom pre rast adekvátnych úverov.

Druhou tendenciou v štruktúre úverov je rast podielu prevádzkových úverov. Potvrdzujú to v podstate predchádzajúce údaje, nakoľko krátkodobé úvery majú prevádzkový charakter. Tento vývoj, na rozdiel od predchádzajúcich, však už nie je tak jednoznačne ovplyvnený správaním bánk, ale určuje ho podnikateľská sféra. Akékoľvek neštandardné poruchy v podnikových finančných tokoch sa premietajú do požiadavky kryť obežné prostriedky (pohľadávky a zásoby) cudzími zdrojmi. Znasobuje to medzipodniková platobná neschopnosť. Zo strany dodávateľov vytváraný tlak na úhradu svojich pohľadávok mení štruktúru podnikovej finančnej závislosti. Klesá podiel podnikových veriteľov a je nahrádzaný úvermi. Úveroví dlžníci stoja pred dilemou, koho pri splácaní záväzkov prednostniť. Odpoveďou je rast podielu tých úverov, pri ktorých splácanie mešká, resp. je úplne zmrazené. Na

krytí podnikových obežných aktív sa stále viac podieľajú úvery. Na jednej strane to znamená, že úrokové zaťaženie z prevádzkových úverov pohlcuje ekonomický priestor pre čerpanie aj investičného úveru. Zákonite rast prevádzkových úverov je sprevádzaný poklesom investičných. Na strane druhej tak banka vyčerpáva svoje zdroje na krytie prevádzkových potrieb úverových dlžníkov. Prítom je logické, že prioritu má záujem finančne zabezpečiť reprodukciu prevádzkového cyklu, realizácia investičného zámeru je nielen ekonomicky neúnosná, ale v danej situácii aj druhoradá.

Z doteraz uvedeného môžeme teda zhrnúť:

Vývoj úverového portfólia je výsledkom rešpektovania základných ekonomických zákonitostí a vzťahov medzi bankovým sektorom a jeho ekonomickým prostredím.

Banka môže poskytnúť len toľko úverov, koľko sa jej spláca. Výrazne vyšší prírastok úverov na úkor poklesu menej rizikových aktív je ekonomicky prijateľný len za podmienky, že výrazne klesne všeobecná miera úverového rizika vyjadrená ich plynulým splácaním. Banka môže poskytnúť len také úvery, aké má k dispozícii zdroje. Nesúlad zmiernuje jej likviditu a rentabilitu. Objem úverov, ktorý je schopný bankový sektor uniesť, je daný ich návratnosťou a rentabilitou banky. V rámci tohto objemu však štruktúru úverov v rozhodujúcej miere určuje podnikateľská sféra.

Druhým, veľmi úzko súvisiacim problémom je cena úverov. Úroková sadzba úverov je intenzívne diskutovaným problémom podnikateľskej verejnosti, pričom prevládajú najmä kritické postoje. Naším cieľom nie je komplexne analyzovať úrokovú politiku bánk, pretože tá je ovplyvnená individuálnymi podmienkami jednotlivých peňažných ústavov. Chceli by sme skôr venovať pozornosť základným všeobecným činiteľom, ktoré ovplyvňujú jej výšku a vývoj. Súčasne cieľom nie je jednoznačne obhajovať výšku úrokových sadzieb, ale vysvetliť ekonomické vzťahy, ktoré ju v rozhodujúcej miere určujú.

Dominantné postavenie zohráva už spomínané nesplácanie úverov. Banka, ktorá zo svojej ekonomickej podstaty a funkcie pracuje najmä s cudzími zdrojmi a teda jej prioritnou povinnosťou je udržať si schopnosť plniť svoje záväzky, musí úverové straty finančne vysporiadať tvorbou zdrojov na ich krytie. Ide teda o tvorbu rezervných fondov, všeobecných rezerv a opravných položiek na konkrétne úverové pohľadávky. Za obdobie od 30.6.1993 až 30.6.1995 banky boli nútené vytvoriť tieto vnútorné zdroje v bilančnej hodnote 25,5 mld Sk a ich celková výška dosiahla k ultimu tohto obdobia 61.013 mld Sk. Je potrebné konštatovať, že napriek tejto výške nie sú plne vykryté reálne kvantifikované úverové straty bankového sektora ako celku.

V tejto súvislosti nie je podstatné, či sa tieto zdroje tvoria z nákladov alebo zo zisku, banka musí finančne vykryť ich tvorbu. Diskutovaná možnosť tvorby týchto zdrojov z nákladov môže urýchliť ich dotvorenie, nemôže však ísť na úkor bilančnej straty. Keďže rozhodujúci podiel na výnosoch banky predstavujú úrokové výnosy (dlhodobo viac ako 70 %) je zrejmé, že úroky sú základným zdrojom na krytie strát. Na strane druhej majú dominantné postavenie úrokové náklady, ktoré vyjadrujú cenu cudzích zdrojov, najmä vkladov. Úroková politika komerčných bánk, ktorou sa zabezpečuje optimálny pomer medzi úrokovými výnosmi a úrokovými nákladmi by v štandardnom prostredí umožňovala pokles úrokových sadzieb úverov. Neštandardnosť však spočíva v potrebe už spomínanej vysokej tvorby zdrojov na krytie úverových strát. Tie nielenže pohlcujú úrokové výnosy, ale spôsobujú bankám bilančnú stratu. Potvrďuje to hodnota korelačného koeficienta, ktorý vyjadruje vzťah medzi podielom úverov na aktívnych obchodoch banky a ziskovosťou banky. Jeho záporná hodnota $-0,36$ znamená, že čím intenzívnejšia je úverová aktivita banky, tým je nižšia jej rentabilita. Všeobecne vysoká rizikovosť úverov a z nej vyplývajúce straty majú logický odraz vo vysokej úrokovej sadzbe. Pritom ani táto úroková miera plne nepokrýva reálne straty.

Dôsledkom je skutočnosť, ktorú si úveroví dlžníci nie vždy uvedomujú. Nesplácanie úverov a z toho vyplývajúce straty banky určujú všeobecne vysokú mieru úverového rizika. Táto miera má reálny odraz zo všeobecne vysokej úrokovej sadzbe, ktorá tak postihuje aj dobrých klientov. Znamená to, že aj tzv. "prima rate", t.j. minimálna úroková sadzba uplatnená voči kvalitným a bonitným úverovým dlžníkom, je v porovnaní so štandardnými ekonomikami vysoká. Neumožňuje uplatniť tzv. "pákový efekt", to znamená stav, kedy cena cudzích zdrojov je nižšia ako rentabilita podniku. Úroková zaťaženosť znižuje cash flow ziskových podnikov a cez túto väzbu nesolventní úveroví dlžníci sprostredkovane prenášajú svoje finančné problémy na podniky solventné.

V oveľa menšej miere ovplyvňuje ekonomiku banky a jej vplyv na úrokovú politiku bilančná hodnota fixných nákladov. Podobne ako v podniku aj v banke je nábehová fáza činnosti sprevádzaná relatívne vysokým podielom fixných aktív, ktoré je potrebné vykryť tržbami. V súčasnosti je možné konštatovať, že obdobie výrazne extenzívneho rozvoja bankového sektora je ukončená a určite predfinancovanie fixnými aktívami vytvára ekonomický priestor pre pokles úrokových sadzieb. Opäť to však v rozhodujúcej miere závisí od zníženia úverových strát.

Na základe uvedeného je možné konštatovať nasledovné závery:

Úroková sadzba z úverov je v rozhodujúcej miere opodstatnená, vyjadruje ich všeobecnú rizikovosť a stratovosť. V konečnom dôsledku dochádza k bumerangovému efektu. Okrem toho, že nesplácanie úverov znižuje reprodukciu, zvyšuje ich cenu, čo však podnikateľskú sféru postihuje všeobecne. Znižuje sa funkcia

úveru ako stimulátora ekonomického rastu, rastie podiel úverov na krytie obežných aktív, čo je však rozhodujúce, rastie podiel neefektívnych podnikových aktív financovaných úvermi. Znížená efektívnosť tohto refinancovania je kompenzovaná rastom úrokovej sadzby voči všetkým podnikateľským subjektom.

Úvery a rôzne modifikácie úverom podobných finančných obchodov budú aj naďalej jednou z najvýznamnejších bankových aktivít. Vyplýva to z prirodzenej tendencie bankového sektora, prostredníctvom ktorej dočasne voľné finančné zdroje stiahnuté z ekonomického prostredia by mali zabezpečiť dopyt po nich, pričom však musí ísť o umiestnenie efektívne. Je zrejmé, že z makroekonomického hľadiska a z pohľadu budúceho ekonomického vývoja, vyjadreného racionálnym rastom hrubého domáceho produktu, je najefektívnejšie umiestnenie voľných finančných zdrojov, spravovaných bankovým sektorom, do podnikateľských aktivít. Relatívny pokles úverových aktivít nie je teda výsledkom neochoty a nazájmu bánk poskytovať úvery, ale je reakciou na ich vysokú rizikovosť. Umiestňovanie zdrojov na medzibankový trh a trh štátnych cenných papierov je jednoznačne ovplyvnený tým, že ide o aktíva bezrizikové a v podstate kompenzujú úverové straty.

Je potrebné si uvedomiť, že pri úverovaní akejkoľvek podnikateľskej aktivity platia ekonomické zákonitosti, ktoré musí rešpektovať aj banka aj podnikateľ. Prvou zásadou je, že úver musí byť umiestnený efektívne. V našich podmienkach vysokých úrokových sadziieb (rozhodujúce príčiny sme si vysvetlili) to platí dvojnásobne, pretože úrokové zaťaženie jednoznačne znižuje rentabilitu úverového dlžníka. Rozhodujúce teda je, aby úrokové náklady "nestiahli" finančné hospodárenie podnikateľa do straty a aby úver financoval efektívne aktíva. Ide o vzťah medzi rastom bilančnej hodnoty aktív podnikateľa a vývojom jeho štruktúry likvidity.

Bilančnú rovnicu je možné vyjadriť v tvare

$$A = K + P$$

kde A = bilančná hodnota A

K = vlastný kapitál

P = cudzie zdroje vrátane úverových.

Tento vzťah informuje banku o tom, čo je rozhodujúcim zdrojom na financovanie rastu podnikových aktív. Súčasne však štruktúra likvidity a jej vývoj vyjadruje, či ide o krytie aktív efektívnych.

likvidita I. stupňa = $\frac{\text{likvidné aktíva (prostriedky na bežnom účte a hotovosť v pokladni)}}{\text{bežné záväzky (záväzky splatné do 1 roka)}}$

likvidita II. stupňa = $\frac{\text{likvidné aktíva} + \text{požiadavky}}{\text{bežné záväzky}}$

$$\text{likvidita III. stupňa} = \frac{\text{obežné aktíva (likvidné aktíva + pohľadávky + zásoby)}}{\text{bežné záväzky}}$$

Veľmi vysoký podiel v podnikateľskej sfére predstavujú tí úveroví dlžníci, u ktorých rastie bilančná hodnota aktív. Tento rast však nie je výsledkom rastu výroby alebo obchodného obratu, ale je ovplyvnená rastom podielu pohľadávok a zásob. Strana aktív sa tak zvyšuje a jej finančné krytie je v rozhodujúcej miere zabezpečené cudzími zdrojmi. Ak sú týmito zdrojmi úvery, je pochopiteľné, že klesá výnosovosť aktív vyjadrená vzťahom (koľko zisku prináša podnikateľovi 1,- Sk aktív)

$$\frac{\text{zisk}}{\text{aktíva}}$$

kvôli úrokovej zaťažnosti a v konečnom dôsledku sa znižujú zdroje na splácanie úveru.

Je teda pochopiteľné, že banka pri poskytovaní prevádzkového úveru v prvom rade zaujíma úroveň reálnej odbytovej zabezpečenia. V optimálnom prípade by mali byť úverom financované len tie prevádzkové vstupy, ktoré cez zásoby a pohľadávky sú na konco prevádzkového cyklu zhodnotené v tržbách. Akékoľvek umŕtvenie v zásobách a pohľadávkach zvyšuje nesolventnosť. V našom mikroekonomickom prostredí, ktoré je charakterizované vysokou platobnou neschopnosťou by likvidita II. stupňa mala oscilovať okolo hodnoty "1" a likvidita III. stupňa okolo hodnoty "1,3". Súčasne v likvidite II. stupňa by mali dominovať likvidné aktíva. Vyplýva to z reálnych podmienok splácania pohľadávok, kedy sa predlžuje doba ich obratu a platobná neschopnosť odberateľov znamená, že pohľadávky nie sú štandardným zdrojom tržieb.

Výsledkom je rast bilančnej hodnoty vyjadrený vzťahom

$$\uparrow A = K + P \uparrow$$

Znamená to, že rast aktív je zabezpečovaný cudzími zdrojmi, avšak v štruktúre aktív rastie objem pohľadávok a zásob. Ide teda o rast bilančnej hodnoty aktív pri jednoduchej reprodukcii prevádzkového cyklu.

Ich financovanie úverom je nerentabilné, v tržbách klesá podiel zisku a v štruktúre fixných aktív rastie podiel úrokov. Znižujú sa zdroje na splácanie úveru, pretože sú umŕtvené v zásobách a pohľadávkach, prevádzkový úver sa stáva vysokorizikovým. Potvrdzujú to údaje o vývoji prevádzkových úverov za obdobie I. - X./95. Za toto obdobie sa úvery s omeškaným splácaním zdvojnásobili (z 32,5 mld Sk na 65,5 mld Sk). Potvrďuje to, že v rozhodujúcej miere nie sú kryté prevádzkové vstupy so štandardnou obrátkovosťou, ale financujú sa dlhodobo nesplácané podnikové pohľadávky a nelikvidné zásoby.

Ďalším finančným vzťahom, ktorý je nevyhnutné akceptovať pri žiadosti o úver je vzťah medzi prevádzkovou a finančnou závislosťou:

$$\begin{aligned} \text{prevádzková závislosť} &= \frac{\text{fixné náklady}}{\text{tržby}} \frac{\text{FN}}{\text{T}} \\ \text{finančná závislosť} &= \frac{\text{cudzie zdroje}}{\text{vlastný kapitál}} \frac{\text{P}}{\text{K}} \end{aligned}$$

Prevádzková závislosť vyjadruje, aká je zaťaženosť prevádzkového cyklu fixnými nákladmi. Čím je ich podiel vyšší, tým je solventnosť podnikateľa závislejšia na tržbách a tým na ekonomickom prostredí. Znamená to, že rast prevádzkovej závislosti zvyšuje rizikovosť splácania cudzích zdrojov. Platí vzťah nepriamej úmery, ak vysoká prevádzková závislosť nie je sprevádzaná poklesom finančnej závislosti, nevytvárajú sa zdroje na splatenie

$$\uparrow \frac{\text{FN}}{\text{T}} \leftrightarrow \frac{\text{P}}{\text{K}} \downarrow$$

V štruktúre fixných nákladov podnikovej sféry rastie podiel úrokov. Už spomínaná skutočnosť, že úvery financujú zásoby a pohľadávky znamená, že klesajú reálne tržby a úver sa stáva postupne stratovým.

Ešte výraznejšie rastie rizikovosť úveru, ak rozhodujúce postavenie v štruktúre podnikových obežných aktív majú zásoby. Dôsledkom je, že vzťah pohľadávky - záväzky / tržby

má zápornú hodnotu, čo znamená, že reprodukcia prevádzkového cyklu je závislá na cudzích zdrojoch. Podnikateľ stojí pred ďalšou dilemou či pokračovať v prevádzke, alebo splácať záväzky. Vo väčšine prípadov volí prvú alternatívu.

Veľmi dôležitým je ukazovateľ udržateľného rastu (UR), ktorý nadväzuje na predchádzajúce a je vyjadrený vzťahom (ide o základný tvar, v ktorom sú finančné toky očištené o vplyv dividend)

$$\text{UR} = \frac{\text{Z/A}}{\text{K/A-Z/A}}$$

$$\begin{aligned} \text{kde } Z &= \text{zisk} &&= 150.000,- \\ K &= \text{vlastný kapitál} &&= 1.500.000,- \\ A &= \text{aktíva} &&= 3.000.000,- \end{aligned}$$

Ak si tieto údaje dosadíme do vzorca, vyjde nám hodnota udržateľného rastu okolo 11 %. Znamená to, že do tejto výšky je podnikateľský subjekt schopný zabezpečiť rast svojej výroby z vlastných zdrojov. Ak má napr. tržby v hodnote 4.500

tis. Sk jeho rentabilita a následne akumulácia vlastných zdrojov umožňuje financovať rozšírenú reprodukciu prevádzkového cyklu do hodnoty 5.000 tis. Sk. Predpokladaný rast výroby uvádzaný v podnikateľskom zámere musí rešpektovať tento vzťah, v opačnom prípade sám podnikateľ zostane prekvapený, že pri raste výroby nemá zdroje na prevádzku a vzniká potreba prevádzkového úveru. Rast obežných aktív je totiž proporcionálny, rastie teda aj absolútna hodnota finančných zdrojov viazaných v zásobách a pohľadávkach, ktoré chýbajú pri nákupe prevádzkových vstupov.

Vybratli sme len niektoré ukazovatele, ktoré vyjadrujú finančné toky úverových dlžníkov. V rozhodujúcej miere však ovplyvňujú reálnu schopnosť úver splácať a určujú tak mieru úverového rizika. Je teda možné zhrnúť:

Všeobecne vysoká miera úverového rizika je výsledkom neštandardných vzťahov podnikových finančných tokoch. Platobná neschopnosť umŕtvuje medzipodnikové finančné toky v pohľadávkach, veľký podiel prevádzkových cyklov končí v zásobách. Následná, nedostatočná tvorba cash flow zvyšuje závislosť prevádzky na cudzích zdrojoch. Pokiaľ ide o zdroje úverové, klesá rentabilita aktív, vysoký podiel stratových subjektov, ktoré sa podieľajú na mikroekonomických finančných tokoch núti aj dobré podniky čerpať úver na udržanie prevádzky. Úvery sa tak stále viac vstávajú nástrojom na krytie obežných aktív a nie akumulátorom ekonomického rastu podniku.

Bibliografická citácia:

PREISINGER, D.: Podstata a úlohy banky, jej vzťahy s ekonomickým prostredím. Finančný poradca podnikateľa, 1996, č. 3-4, s. 110-124.